

# GLOBAL CITIZENSHIP EDUCATION

Issue paper n°1



© Shamisa Debroey

# VERSCHILLENDE STROMINGEN VAN WERELDBURGERSCHAPSEDUCATIE

Cécile Giraud - GCE Centre of Expertise - Enabel

Wereldburgerschapeducatie wint vandaag wereldwijd aan belang. Het is steeds meer terug te vinden in de curricula van onderwijssystemen over de hele wereld. Bovendien wordt het ook gehanteerd door jeugdbewegingen, in praktijken van levenslang leren en permanente vorming, of nog, binnen programma's voor ontwikkelingssamenwerking. Wereldburgerschapeducatie gaat in op de vraag wat het betekent om een burger te zijn in de 21e eeuw.<sup>1</sup>

Het vertrekt vanuit de vaststelling dat de wereld vandaag in grote mate onderling afhankelijk is geworden. Bijgevolg kan ook burgerschap niet langer uitsluitend op nationale leest geschoeid blijven. De uitdagingen waarmee de mens vandaag geconfronteerd wordt, overstijgen nationale grenzen. Op die manier is het lot van iedereen op deze planeet verbonden, en dit meer dan ooit in de menselijke geschiedenis. Klimaat, milieu, migratie, volksgezondheid en armoede zijn allemaal mondiale uitdagingen die enkel mondiaal kunnen worden aangepakt.

Daarvoor is er nood aan burgers die zich bewust zijn van de wereldwijde onderlinge afhankelijkheid. Burgers die bereid en in staat zijn een antwoord te formuleren op de vraag: in welke wereld willen we leven? Wereldburgerschapeducatie kan dan worden opgevat als een educatie die de mens wil stimuleren om zijn of haar verantwoordelijkheid op te nemen voor het bouwen van de wereld van morgen, een wereld gekenmerkt door meer rechtvaardigheid en meer solidariteit.<sup>2</sup>

Hoewel programma's onder de noemer wereldburgerschapeducatie grotendeels dezelfde ambitie hebben, kan de weg daarnaartoe - en dus de inhoud en oriëntatie van de programma's - aanzienlijk verschillen. Dat komt omdat er uiteenlopende manieren zijn om de wereld te zien en te begrijpen. In essentie beoordelen verschillende denkstromingen volgende twee vragen op een andere wijze: (1) wat is globalisering en (2) wat betekent het om een 'wereldburger' te zijn?

De diversiteit aan opvattingen hierover kan praktijkbeoefenaars van wereldburgerschapeducatie in de war brengen, hun werk bemoeilijken en de duidelijkheid van hun boodschap afzwakken. Door de wereldbeelden ten gronde van de verschillende antwoorden op de twee vragen hierboven te expliciteren, probeert deze publicatie de diverse oriëntaties van programma's voor wereldburgerschapeducatie bloot te leggen. Zo hopen we praktijkbeoefenaars een conceptuele kaart aan te reiken die hen toelaat om gemakkelijker door de gevarieerde praktijk te navigeren.

De literatuur verdeelt de hedendaagse stromingen van wereldburgerschapeducatie grosso modo in vier groepen: neoliberale stromingen, liberale stromingen, kritische stromingen en postkritische stromingen.<sup>3</sup>

## De neoliberale stroming

De neoliberale stroming<sup>4</sup> definieert globalisering als de veralgemeende uitbreiding van de wereldmarkt en liberale principes zoals individuele rechten, economische en politieke vrijheid, privé-eigendom en vrijheid van meningsuiting. Het gevolg is dat deze stroming de wereldburger vooral definieert als iemand die de geglobaliseerde economie begrijpt en er goed in geïntegreerd is. De expansie van de geglobaliseerde economie wordt gedreven door twee krachten: kapitalisme en technologische vooruitgang.

Op basis van deze opvatting over globalisering is het dan ook logisch dat de neoliberale stroming wereldburgerschapeducatie opvat als het verwerven van vaardigheden die lerenden in staat stellen zich te integreren in en deel te nemen aan de economische ontwikkeling van samenlevingen. Het wordt gezien als een educatie die gericht is op het verwerven van mondiale competenties die essentieel zijn voor het concurrentievermogen van werknemers in een geglobaliseerde markt.

1. Jorgenson S. en Shultz L. 2012. "Global Citizenship Education (GCE) in Post-Secondary Institutions: What is Protected and what is Hidden under the Umbrella of GCE?", *Journal of Global Citizenship & Equity Education*, 2 (1)

2. Zie UNESCO (2014). *Global citizenship education: preparing learners for the challenges of the 21st century*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227729>

3. Pashby K., da Costa M., Stein S., en Andreotti V. 2020. "A meta-review of typologies of GCE", *Comparative Education*, 56 (2).

4. Zie bijvoorbeeld: Shultz, L. 2007. "Educating for Global Citizenship: Conflicting Agendas and Understandings." *Alberta Journal of Educational Research* 53 (3): 248–258. ; Gaudelli, W. 2009. "Heuristics of Global Citizenship Discourses towards Curriculum Enhancement." *Journal of Curriculum Theory* 25 (1): 68– 85.; Camicia, S. P., and B. M. Franklin. 2011. "What Type of Global Community and Citizenship? Tangled Discourses of Neoliberalism and Critical Democracy in Curriculum and Its Reform." *Globalisation, Societies and Education* 9 (3-4): 311–32

Het gaat dan voornamelijk over aanpassingsvermogen, openstaan voor interculturaliteit, flexibiliteit en mobiliteit. Via wereldburgerschapeducatie wil de neoliberale stroming de grensoverschrijdende mobiliteit van mensen, kennis en competenties bevorderen. De manier waarop dit in de praktijk wordt gebracht, althans volgens voorstanders van deze stroming, omvat universitaire uitwisselingen, reizen en vrijwilligerswerk in het buitenland.

Kortom, alle ervaringen die erop gericht zijn de mobiliteit van individuen, het leren van interculturele vaardigheden, vreemde talen en kennis van verschillende culturen te bevorderen. De neoliberale stroming van wereldburgerschapeducatie promoot competentiegericht onderwijs.

Een illustratie van dit competentiedenken vinden we bijvoorbeeld terug bij de OESO, die 'globale competenties' van lerenden in kaart brengt aan de hand van een PISA-test.<sup>5</sup>

## De liberale stroming

De liberale stroming<sup>6</sup> definieert globalisering als het openstellen van samenlevingen voor elkaar. Ze ziet globalisering als een kans om een wereldwijde overeenkomst te bereiken over waarden die als universeel worden beschouwd zoals verdraagzaamheid, mensenrechten en democratie.

Volgens deze stroming is een wereldburger iemand die de barrières van zijn of haar cultuur en nationaliteit overstijgt om zich open te stellen voor de wereld. Iemand die het gevoel koestert dat hij of zij tot de mensheid behoort, en die morele kwaliteiten ontwikkelt zoals verdraagzaamheid, empathie en begrip voor het anders-zijn.

De liberale stroming is grotendeels gebaseerd op het kosmopolitische denken, dat reeds sinds de oudheid reflecteert over de gemeenschappelijke verbondenheid van de mens met de wereld en de universaliteit van de menselijke natuur en de menselijke rede. Hier wordt educatie opgevat als een emancipatorisch proces dat lerenden in staat stelt kennis, waarden, manieren van zijn en handelen te ontwikkelen waarmee ze hun volledige menselijke potentieel kunnen realiseren.

Via wereldburgerschapeducatie wil de liberale stroming volgende zaken versterken: zich openstellen voor het anders-zijn, het vermogen om te redeneren, empathie, het gevoel deel uit te maken van een gemeenschappelijke mensheid, respect en wederzijds begrip, culturele gelijkheid en dialoog.

De manier waarop wereldburgerschapeducatie hier in de praktijk wordt gebracht, houdt vooral in dat lerenden bewust worden gemaakt van mondiale vraagstukken en uitdagingen, dat er empathie wordt ontwikkeld voor de minder bevoorrechten, dat er wordt geluisterd naar elkaar en dat er een interculturele dialoog wordt gevoerd.

De liberale stroming bevordert een op waarden gebaseerde educatie, zoals bijvoorbeeld geïllustreerd door de aanpak van UNESCO<sup>7</sup> en de nadruk die hier gelegd wordt op de sociale en gedragsmatige dimensies van wereldburgerschapeducatie.

## De kritische stroming

De kritische stroming<sup>8</sup>, gedreven door postkoloniale en poststructuralistische studies en kritische sociologie, ziet globalisering als een manifestatie van groeiend westers imperialisme, dat zijn economische macht gebruikt om de wereld te domineren. Voor deze stroming is de wereldburger degene die de mechanismen begrijpt waarmee dit imperialistische systeem ongelijkheid veroorzaakt en het gros van de wereldbevolking onderdrukt.

De wereldburger is degene die zijn of haar stem laat horen en ingaat tegen staten en bedrijven die bijdragen aan de marginalisering van de minder bevoorrechte bevolking. De kritische stroming ziet educatie als een transformatieve praktijk die lerenden moet brengen tot kritisch en rationeel denken, en tot het begrijpen en het loslaten van de systemen van onderdrukking die de menselijke en sociale relaties beheersen.

Via wereldburgerschapeducatie wil de kritische stroming hegemonische categorieën actualiseren en deconstrueren, gedekoloniseerde Noord-Zuidrelaties herscheppen, en oproepen tot actie tegen (in het bijzonder financiële) mondiale instellingen. Die laatsten worden gezien als de belangrijkste architecten van de mondiale financiële systemen die dominantie creëren.

5. Zie OESO, PISA 2018 : <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.html>

6. Zie bijvoorbeeld: Andreotti, V. 2014. "Critical and Transnational Literacies in International Development and Global Citizenship Education." *Sisyphus-Journal of Education* 2 (3): 32–50. ; Schattle, H. 2008. "Education for Global Citizenship: Illustrations of Ideological Pluralism and Adaptation." *Journal of Political Ideologies* 13 (1): 73–94. ; Oxley, L., et P. Morris. 2013. "Global Citizenship: A Typology for Distinguishing Its Multiple Conceptions." *British Journal of Educational Studies* 61 (3): 301–325.

7. Zie UNESCO. 2015. « Education à la citoyenneté mondiale: thèmes et objectifs d'apprentissage », <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233240>

8. Zie bijvoorbeeld: Andreotti, V. 2006. "Soft versus Critical Global Citizenship Education." *Policy and Practice: A Development Education Review* 3: 40–45; Stein, S. 2015. "Mapping Global Citizenship." *Journal of College and Character* 16 (4): 242–252.

In tegenstelling tot de liberale stroming wil de kritische stroming niet vasthouden aan waarden die als universeel worden beschouwd, maar wil ze de mechanismen blootleggen die deze waarden produceren.

Bovendien beschouwt de kritische stroming de liberale en neoliberale stromingen van wereldburgerschapeducatie en de waarden die zij uitdragen als eurocentrisch, niettegenstaande hun aanspraak op universaliteit.

De manier waarop wereldburgerschapeducatie door deze stroming wordt beoefend omvat de ontwikkeling van kennis van mondiale systemen en relaties, kritisch denken, lerenden inleiden in het politieke en in politieke strijd, het creëren van banden tussen minder bevoorrechten in het Noorden en het Zuiden, het co-creëren van Noord-Zuidkennis, het benadrukken van de diversiteit van kennissystemen (epistemologieën), protestacties, enzovoort.

Deze kritische benadering bevordert educatie die gebaseerd is op sociale transformatie, wat betekent dat wereldburgerschapeducatie moet bijdragen aan het bevrijden van lerenden van onderdrukkingsmechanismen die zijn ingebed in sociale structuren, aan het aanzetten tot reflectie van mensen over wereldwijde levensomstandigheden en over de politieke projecten van samenlevingen. Wereldburgerschapeducatie moet dus mee de wereld veranderen.

## De post-kritische stroming

Tot slot is er de postkritische stroming.<sup>9</sup> Deze baseert zich op postmoderne theorieën en is vandaag nog grotendeels utopisch. Ze is gestoeld op het idee dat de wereld de moderniteit de rug moet toekeren. Moderniteit wordt gedefinieerd door vier kenmerken: het geloof dat de mens en de natuur twee te onderscheiden elementen zijn (de mens moet de natuur beheersen); de organisatie van samenlevingen in natiestaten; het humanistische denken, dat de geschiedenis opvat als een lange tocht van vooruitgang; en de kapitalistische organisatie van het economische en sociale leven.

Voor deze postkritische stroming wordt globalisering gedefinieerd als de wereldwijde triomf van de moderniteit en van de vier hierboven genoemde kenmerken. De wereldburger is degene die erin slaagt zich los te maken van de moderniteit en haar dominante ideeën en principes.

Educatie wordt hier dus gezien als een emancipatorisch proces dat alternatieve manieren van (samen)leven kan bewerkstelligen. Via wereldburgerschapeducatie wil de postkritische stroming vervolgens concrete modellen van samenleven uitwerken die aan de moderniteit ontsnappen.

De manier waarop wereldburgerschapeducatie binnen deze stroming wordt beoefend, verloopt via activiteiten die het moderne verhaal doen uiteenspatten en die andere samenlevingsvormen doen ontstaan. Dit kan bijvoorbeeld door inspiratie te gaan putten uit manieren van leven die de moderniteit nooit als wenselijk heeft beschouwd.

Deze postkritische benadering bevordert educatie gebaseerd op radicale politieke en sociale transformatie. Dat wil zeggen dat wereldburgerschapeducatie moet dienen om onze wereldbeelden en sociale en politieke relaties te transformeren.

## Implicaties voor de praktijk

Nu we de verschillende stromingen hebben bloot gelegd die vandaag binnen wereldburgerschapeducatie aanwezig zijn, is de volgende vraag wat de implicaties hiervan kunnen zijn voor hoe we het in de praktijk brengen.

Ten eerste noopt dit ons tot reflectie over de doelstellingen die we nastreven bij de uitvoering van activiteiten van wereldburgerschapeducatie. Waar situeren we ons? Welk soort wereldburgers willen we voor morgen? Welke veranderingen willen we zien?

Ten tweede kan het ons helpen om anders te kijken naar de verschillende soorten programma's die we aanbieden. Zo kunnen programma's die gericht zijn op de mobiliteit van lerenden en het verwerven van vaardigheden ten dienste van de arbeidsmarkt, gecategoriseerd worden als een neoliberale benadering van wereldburgerschapeducatie.

'Het toekennen van een wereldburgerschapslabel aan een school of workshops in de klas vallen eerder binnen het kader van liberale benaderingen van wereldburgerschapeducatie, aangezien ze over het algemeen gericht zijn op het ontwikkelen van waarden van solidariteit, empathie en het vergroten van het bewustzijn van leerlingen rond verschillende thema's (duurzame ontwikkeling, migratie, Noord-Zuidbetrekkingen, democratie, enz.).

9. Zie: Bridge 4.7. 2019. Global Citizenship Education (GCE) for Unknown Futures: Mapping Past and Current Experiments and Debates, [https://www.bridge47.org/sites/default/files/2019-07/bridge47\\_gce\\_for\\_unknown\\_futures\\_report-compressed\\_0.pdf](https://www.bridge47.org/sites/default/files/2019-07/bridge47_gce_for_unknown_futures_report-compressed_0.pdf)

Campagnes voor meer sociale- en milieu-rechtvaardigheid, het boycotten van producten of praktijken die in strijd zijn met sociale rechtvaardigheid en duurzaamheid, en activiteiten die bedoeld zijn om lerenden te helpen zich te engageren in de publieke sfeer, behoren eerder tot de kritische benadering van wereldburgerschapsonderwijs.

En praktijken die erop gericht zijn om lerenden bewust te maken van het geconstrueerde karakter van de ogenschijnlijke evidenties waarop hun wereldbeeld is gebaseerd en om andere, radicaal verschillende manieren van leven te doen ontstaan, kunnen worden beschouwd als postkritisch.

Vanzelfsprekend liggen de grenzen tussen deze verschillende stromingen en activiteiten niet volledig vast en kunnen zij gemakkelijk worden overschreden. Eenzelfde activiteit kan tegelijkertijd gebaseerd zijn op ideeën uit de neoliberale, liberale en kritische stroming van wereldburgerschapsonderwijs.

Deze reflectie rond de verschillende categorieën van wereldburgerschapsonderwijs laat toe om te heroverwegen wat de belangrijkste oriëntaties zijn die we willen geven aan onze activiteiten, en welke boodschappen we willen overbrengen aan lerenden.

Ten slotte maakt deze oefening in het categoriseren van de verschillende stromingen van wereldburgerschapsonderwijs ons bewust van de diversiteit die deze educatie kenmerkt, en van het politieke en niet-monolithische karakter ervan. Het zet aan tot nadenken over de visies op de wereld, op burgerschap en op educatie die we via onze praktijken overbrengen. Zo kunnen we op een bewustere manier bijdragen aan sociale transformatie en aan de vorming van wereldburgers die in staat zijn om positief te handelen voor en in de wereld van morgen.